

Обставини справи

Справа стосувалася цивільного провадження у справі про дифамацію, розглянувши яку хорватські суди зобов'язали заявника – колишнього Президента Хорватії – сплатити суму, еквівалентну 6660 євро, юристу – спеціалісту хорватського походження, який практикує у Франції, за те, що він завдав шкоди репутації заявника.

Заявник у цій справі є громадянином Хорватії, який обіймав посаду Президента Хорватії з 2000 року по 2010 рік.

У 2006 році І. Ю., хорватський адвокат, який на той час практикував у місті Анже (Франція), подав від імені одного зі своїх клієнтів кримінальну заяву проти 11 громадян Хорватії, зокрема заявника, за двома епізодами замаху на вбивство та за однією спробою вимагання злочинною організацією. Заявника було звинувачено як пособника. Один з 11 цих осіб стверджувалося був відомим босом мафії, який, за словами клієнта І. Ю., фінансував виборчу кампанію заявника у 2000 році.

На вебсайтах двох щоденних газет Хорватії з'явилися статті, які пов'язували ім'я тодішнього президента з кримінальною заявою, в якій він згадувався як «ніби політичний покровитель замовника вбивства». Однак точний зміст кримінальної заяви не був відомий ЗМІ. В обох статтях зазначалося, що журналісти зв'язувалися з І. Ю. телефоном і він справді підтвердив подання заяви, але згідно з французьким законодавством вдаватися в деталі не міг.

Тодішній Президент, коли журналісти попросили його прокоментувати це під час телевізійної пресконференції, заявив, що наступного разу в Загребі пан І. Ю. має поїхати до психіатричної лікарні, де він та інші особи, які також цього потребують, могли б отримати ефективне лікування. Це твердження було відображено на офіційному вебсайті Президента та згадано різними ЗМІ.

Тоді І. Ю. вирішив подати цивільний позов про дифамацію в Хорватії, скаржачись, що заявник використав свою посаду Президента Хорватії і пов'язав цим увагу ЗМІ, аби запламувати честь та репутацію І. Ю. й завдати шкоди його професійному та моральному авторитету. Заявник зазначав, що його твердження не було образливим, це був образний вислів («персоніфікована метафора») з метою викликати іронію у відповідь на необґрунтовані та серйозні пред'явлені щодо нього обвинувачення. В результаті судового розгляду заявника було зобов'язано сплатити на користь І. Ю. 50 000 кун (6660 євро на той час) за завдання шкоди його репутації.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився, що рішення суду про сплату ним відшкодування завданої шкоди репутації І. Ю. становило порушення свободи вираження

¹ Огляд цього рішення ЄСПЛ підготувала Анастасія Бойченко.

поглядів. Він також скаржився на те, що тривалість цивільного провадження була несумісною з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Оцінка Суду

Стаття 10 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що лише образлива заява, яка дорівнює відвертому наклепу, з єдиним наміром образити не підлягає захисту відповідно до статті 10 Конвенції. Беручи до уваги обставини, за яких було зроблено цю заяву, ЄСПЛ установив, що президент Хорватії намагався захищати себе і його намір полягав не лише в тому, аби образити І. Ю. У зв'язку із цим ЄСПЛ дійшов висновку, що рішення національного суду становило втручання у свободу вираження поглядів заявником. Водночас ЄСПЛ зазначив, що втручання мало правову основу в національному законодавстві, оскільки ґрунтувалося на відповідних положеннях Закону про зобов'язання, а також переслідувало легітимну мету, оскільки було спрямовано на захист репутації І. Ю.

Щодо того, чи було таке втручання «необхідним у демократичному суспільстві», ЄСПЛ зазначив, що коли заявник висловив твердження про потребу І. Ю. у психіатричному лікуванні, він займав посаду Президента і його коментар широко розповсюджувався різними ЗМІ. Таким чином, незалежно від того, слід було розуміти таке твердження буквально (як вважали національні суди) чи метафорично (як стверджував заявник), ЄСПЛ погодився з тим, що воно було здатне не лише заплямувати репутацію І. Ю., але й завдати йому шкоди як у професійному, так і в соціальному житті. Відповідно ЄСПЛ установив, що права І. Ю., передбачені статтею 8 Конвенції, були задіяні.

Оскільки національні суди не застосовували критерії, визначені усталеною практикою ЄСПЛ для урівноваження свободи вираження поглядів і права на репутацію, ЄСПЛ мав здійснити це самостійно. Діючи таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що І. Ю. не був публічною особою до того, як хорватські ЗМІ повідомили про кримінальну заяву; він також не робив жодної публічної заяви щодо Президента. Оскільки обвинувачення, які спровокували заявника висловити спірне твердження, не були оприлюднені й не призначалися для громадськості, його ситуацію не можна порівнювати із ситуацією осіб, які добровільно піддають себе громадському контролю в силу своєї ролі політиків, публічних осіб чи учасників суспільних обговорень із питань, що становлять суспільний інтерес, і для яких прийнятними є ширші межі критики.

Водночас, на думку ЄСПЛ, імовірна причетність Президента до замаху на вбивство та/або його можливі зв'язки з організованою злочинністю, безсумнівно, є питанням суспільного інтересу. Заявник мав право відповісти на таке обвинувачення та захистити себе, що він спочатку і зробив, висловивши фактичні заперечення будь-якого зв'язку з особою, пов'язаною з організованою злочинністю. Утім, він пішов далі і спробував дискредитувати

довіру до І. Ю., зробивши образливу заяву з використанням принизливих та зухвалих висловів, які не були необхідними. Особисто образивши І. Ю., заявник не зробив жодного внеску в обговорення питань, що становлять суспільний інтерес, і вийшов за межі прийнятної критики. ЄСПЛ вважав, що напади високопоставлених державних службовців на репутацію адвокатів, що перетворює їх в об'єкт глузувань із метою їх ізоляції та шкоди довірі до них, часто є фактично подібними до загрози позбавити адвокатів / юристів можливості реалізації своїх професійних зобов'язань.

Зрештою, ЄСПЛ обізнаний у тому, що на І. Ю. розповсюджувалася таємниця слідства у Франції, що означало, що він не міг спростувати те, що обвинувачення, наведені в кримінальній заяві, не були абсурдними, як стверджувалося в коментарі заявника, який поставив адвоката в невідгідне становище порівняно із заявником – впливовим громадським діячем, до якого через його посаду Президента була прикута значна увага ЗМІ. Твердження заявника не тільки зашкодило репутації І. Ю., але й мало «охолоджувальний», стримувальний вплив на реалізацію ним своїх професійних обов'язків як адвоката. Таким чином, присудження відшкодування шкоди було належною санкцією, щоб нейтралізувати такий стримувальний вплив, і було пропорційним легітимній меті захисту репутації І. Ю.

ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у свободу вираження поглядів заявника було «необхідним у демократичному суспільстві», а тому не було порушення статті 10 Конвенції.

Пункт 1 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ відхилив скаргу заявника в частині, що стосувалася періоду до 13 березня 2013 року, оскільки він не вичерпав національний засіб правового захисту, чинний на той час. Тож ЄСПЛ розглянув лише період після цієї дати, який тривав чотири роки і сім місяців. Дослідивши всі матеріали, ЄСПЛ дійшов висновку, що Уряд не навів жодного факту чи аргументу, здатних виправдати тривалість цивільного процесу. Тому він установив, що тривалість провадження була надмірною і не відповідала вимозі «розумного строку». Відповідно, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 травня 2022 року й набуло статусу остаточного 5 вересня 2022 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.